

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА
УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»»**

Виконала:
студентка II курсу, PO2-M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Гончарук Вікторія Богданівна

Керівник:
Аліксійчук О.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Московчук Людмила Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
ст. викладач

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1. Суть та поняття творчої самореалізації учнів початкової школи.....	8
1.2. Характеристика навчальної проєктної діяльності молодших школярів.....	22
1.3. Активізація потреб творчої самореалізації учнів початкової школи в навчальній проєктній діяльності.....	32
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В НАВЧАЛЬНІЙ ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	40
2.1. Сучасний стан творчої самореалізації учнів початкової школи (загальні питання організації та проведення експериментальної роботи)	40
2.2. Реалізація педагогічних умов творчої самореалізації учнів початкової школи в навчальній проєктній діяльності	49
2.3. Хід проведення та аналіз результатів експериментальної роботи	55
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства диктує потребу регулярного оновлення ефективних педагогічних підходів у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, які б забезпечували навчання й виховання учнів на гуманістичних та демократичних засадах, що сприяє формуванню креативного інноватора, свідомого громадянина, здатного до самостійного прийняття рішень. «Саме розвиток творчих здібностей людини сприяє швидшому її пристосуванню до нових обставин, збільшує шанси на самореалізацію в обраній професії чи звичайному житті, покращує комунікативність, уміння домовлятися з оточенням та стресостійкість, допомагає швидше і якісніше вирішувати проблемні ситуації» [38, с.165]. Лише особистість яка здатна усвідомлено застосовувати уміння і навички у нестандартних ситуаціях, виявляє здатність швидко приймати правильні рішення поставлених питань, бути динамічною при швидких змінах умов, а також у перспективі бути конкурентно спроможною та соціально захищеною на сучасному ринку праці.

«Держава ставить завдання перед освітянами, суть якого полягає в тому, що людина є найвищою цінністю суспільства будь-якої країни, а самореалізація особистості як максимально повне розкриття талантів і ресурсних можливостей у повсякденному житті й професійній діяльності має забезпечити її самобутність і самодостатність» [45, с. 147].

Поняття самореалізації особистості складає цільову основу життя особистості в екстрених умовах (наприклад: військове протистояння, пандемія, конфліктні ситуації тощо). Важливим принципом сучасного освітнього процесу має бути цілеспрямоване навчання школярів відповідно до правил «реагування» та «виживання» у складних життєвих умовах різного характеру. Одним із ефективних шляхів використання даного принципу у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти: формування творчої самореалізації молодших школярів у проєктній діяльності.

Висвітленню педагогічних аспектів самореалізації особистості у ракурсі

пошуку активних засобів пізнавальної та творчої діяльності в умовах освітнього процесу присвячено науові праці: І. Беха, І. Волощука, М. Зубалія, О. Киричук, О. Коберник, О. Кононко, В. Кузя, Л. Левченко, В. Радул, Н. Сегеди, К. Чорної. Педагоги Л. Аристова, М. Данилов, В. Лозова та ін., у своїх наукових розвідках досліджували методи, форми, умови формування та розвитку таких складових процесу самореалізації учнів початкової школи, як активність, самостійність, творчі здібності, пізнавальний інтерес тощо.

Культура проектування має давню історію, на сьогоднішній день вона успішно функціонує у багатьох областях практики закладів загальної середньої освіти у формі проведення проектних методик навчання. Зарубіжні та вітчизняні учені у своїх працях досліджували питання організації навчання засобами методу проектів, серед них: М. Гуревич, Д. Дьюї, П. Китайгородська, У. Кіпатрик, О. Кобернік, Є. Коллінгс, Л. Левін, М. Романовська, Г. Селевко, О. Устименко, І. Чечеля. У роботах даних вчених висвітлено та проаналізовано педагогічний потенціал проектної діяльності учнів, а також охарактеризовано організаційно-методичні особливості навчальних проектів, роль педагога та учнів у ході їх проведення, вони запропонували різні підходи щодо оцінювання проектної діяльності.

Сучасні вчені трактують проект як «систему комунікативних вправ, що передбачає самостійну творчу діяльність учнів з розв'язання певної життєвої ситуації, результатом якої є практичний кінцевий продукт» [84, с.15]. Зарубіжні науковці проектом вважають «інтегративне дослідницьке, креативне завдання або комбіновану дослідницьку діяльність, яка передбачає взаємопов'язане навчання всіх видів діяльності під час поетапного виконання учнями різних завдань для досягнення попередньо визначеної ними мети. Такий метод навчання сприяє ефективному формуванню та розвитку всіх складників комунікативної компетентності людини, яка може брати участь у діалозі культур» [67, с.157].

Доцільність дослідження обраної теми зумовлена необхідністю розв'язання певних суперечностей, зокрема між:

- вимогами сучасного суспільства щодо формування особистості учня молодшого шкільного віку згідно вимог нової української школи, здатного до проектування, критичного та креативного мислення, спілкування у мультикультурному середовищі та недостатнім стимулюванням молодших школярів, до активної творчої самореалізації у проєктній діяльності;
- потужним педагогічним потенціалом проєктної діяльності у освітньому процесі та недостатнім рівнем його впровадження для творчої самореалізації учнів початкової школи;
- необхідністю визначення педагогічних умов щодо творчої самореалізації учнів початкової школи у освітній проєктній діяльності та недостатнім обсягом навчально-методичного забезпечення визначених умов.

Відтак, актуальність обраної для дослідження проблематики та недостатній рівень її теоретико-практичної розробленості, необхідність подолання окреслених суперечностей зумовили вибір теми нашої дипломної роботи: **«Розвиток творчої самореалізації учнів початкових класів засобами проєктної діяльності на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»»**.

Об'єкт дослідження – процес творчої самореалізації учнів початкової школи у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови та навчально-методичне забезпечення творчої самореалізації молодших школярів засобами проєктної діяльності.

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови творчої самореалізації учнів початкової школи засобами проєктної діяльності.

Відповідно до мети дослідження було визначено наступні основні **завдання**:

- 1) дослідити та теоретично обґрунтувати базові поняття дослідження; висвітлити суть, компоненти, критерії, показники, рівні творчої самореалізації учнів початкової школи;
- 2) охарактеризувати організаційно-методичні особливості проєктної діяльності

молодших школярів;

3) теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов творчої самореалізації учнів молодшого шкільного віку засобами проєктної діяльності;

4) розробити навчально-методичне забезпечення процесу творчої самореалізації молодших школярів засобами проєктної діяльності.

Для вирішення поставлених завдань було використано наступні **методи дослідження**:

– *теоретичні*: аналізування, порівняння, виділення головних думок, узагальнення та укладання висновків, систематизація ідей та поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців відповідно до порушеної проблематики;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, опитування, бесіди, комплекс творчих завдань, вивчення продуктів діяльності учнів, педагогічний експеримент для виявлення ефективності реалізації педагогічних умов формування творчої самореалізації учнів початкової школи засобами проєктної діяльності;

– *статистичні*: методи математичної статистики для обробки даних дослідно-експериментальної роботи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає ефективності розробленого та впровадженого у практику закладу загальної середньої освіти навчально-методичного забезпечення, яке влючає: тренінгові вправи, різнорівневі проєктні завдання, рольові ігри, нестандартні уроки. Матеріали дослідження можуть бути використані педагогами у процесі освітньої діяльності в закладі загальної середньої освіти, при розробці програм, створенні методичних посібників. Деякі окреслені питання можуть бути тематикою для методичних семінарів та об'єднань у закладах загальної середньої освіти.

Експериментальна база дослідження: Кам'янець-Подільський ліцей № 10 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області. У процесі дослідно-експериментальної діяльності взяло участь: ... учнів початкової школи,

педагоги та батьки молодших школярів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях:

– III Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти й молодих вчених «Дошкілля в сучасному освітньому просторі: досвід, інновації, перспективи», доповідь: «Активізація потреб творчої самореалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в навчальній проєктній діяльності» (15 березня 2023 року, м. Кам'янець-Подільський);

– «Наукова конференція студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2022-2023 навчальному році», доповідь: «Метод проєктів як засіб реалізації міжпредметних зв'язків» (4-5 квітня 2023 року, м. Кам'янець-Подільський).

За результатами дипломного дослідження опубліковано 1 статтю:

«Метод проєктів як засіб реалізації міжпредметних зв'язків» // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; педагогічний факультет [відпов. секретар Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023., Вип. XIX. С. 106-109.

Дипломна робота магістра включає вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, додатків. Основний обсяг роботи – 67 сторінок. Загальний обсяг роботи – 87 сторінок.

ВИСНОВКИ

У результаті дипломного дослідження подано теоретичне обґрунтування й висвітлено результати експериментального впровадження педагогічних умов творчої самореалізації учнів початкової школи у проєктній діяльності.

1. Результатати аналізу психологічної та педагогічної літератури розкривають основні дефініції дослідження, такі як: «самореалізація особистості», «творча самореалізація особистості», «учні початкової школи» «проєктна діяльність».

Було уточнено мету самореалізації особистості молодшого школяра як максимально повне та цілісне розкриття власних можливостей у процесі реалізації різних видів діяльності. Ми визначили структурні складові самореалізації особистості: самовизначення, самопізнання, саморозвиток, самовдосконалення, саморегуляція, самоконтроль, самоорганізація. Зазначимо, що кінцевий результат освітньої діяльності, який виконано на творчому креативному рівні є основним результатом самореалізації.

У дослідженні розкрито поняття «творча самореалізація учнів початкової школи» як особистісна інтегральна структура, яка характеризується сформованістю мотиваційно-ціннісної сфери повної самореалізації та саморозкриття особистості молодших школярів у процесі навчання, зокрема у проєктній діяльності; глибокими усвідомленими знаннями з інтегрованого курсу «Мистецтво»; уміння творчо самореалізуватися у проєктній діяльності.

Було виокремлено та окреслено компоненти творчої самореалізації учнів початкової школи: «мотиваційно-ціннісний», «креативно-діяльнісний», «особистісно-пізнавальний».

Ми уточнили *критерії* сформованості творчої самореалізації молодших школярів (*мотиваційно-пізнавальний, творчо-діяльнісний, емоційно-ціннісний*), розробили показники до кожного критерію та визначили рівні творчої самореалізації учнів початкової школи (високий, середній, низький).

2. Було проведено аналіз навчальну проєктної діяльність школярів та охарактеризовано її як цілеспрямовану систему послідовних логічних дій, які орієнтовано на окреслення та реалізацію мети, завдань та вимог щодо організаційно-методичних особливостей проєктної діяльності, а також змісту, форм, методів, підходів, оцінювання результатів її здійснення в умовах вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» з впровадженням різнорівневих навчальних завдань.

3. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність педагогічних умов творчої самореалізації учнів початкової школи у проєктній діяльності, а саме: активізація потреб творчої самореалізації молодших школярів у проєктній діяльності; розробка та впровадження різних видів проєктних завдань у процесі формування творчої самореалізації учнів початкової школи; стимулюванні та заохоченні педагогів до реалізації теорії співробітництва та самовдосконалення навичок співпраці, у творчому ракурсі, з учнівським колективом та їхніми батьками для оптимізації та ефективності проведення проєктної діяльності .

Активізація та реалізація потреб творчої самореалізації учнів початкової школи у проєктній діяльності сприяла створенню креативної атмосфери, підвищенню потенціальних здібностей особистості у різних видах діяльності.

Розробка та впровадження різнорівневих проєктних завдань у процесі формування творчої самореалізації учнів початкової школи дало можливість забезпечити реалізацію індивідуально-диференційованого підходу до організації проєктної діяльності, з врахуванням індивідуальних та вікових особливостей молодших школярів, а також забезпечити право вибору молодшими школярами тем проєктів, однодумців та партнерів для творчої проєктної співпраці, способів і напрямів діяльності.

4. Розроблено та експериментально апробовано навчально-методичне забезпечення творчої самореалізації учнів початкової школи в проєктній діяльності.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне і остаточне розв'язання

досліджуваної проблематики. Зокрема, подальшого дослідження та вивчення потребують питання лідерства в учнівському колективі засобами навчальної проєктної діяльності, а також визначення умов для проєктування індивідуальної стратегії саморозвитку учасників освітнього процесу на засадах теорії педагогічного співробітництва та партнерських стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова Т. П. Формування творчої активності студентів творами живопису в навчальному процесі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 1996. 20 с.
2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s>
3. Ассаул В. Метод проєктів у виховній роботі. Проєктна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: науково-методичний посібник. Київ : Департамент, 2008. 520 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ, 1998. 204 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/420694.pdf
5. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2009. 248 с. URL: <https://academia-pc.com.ua/product/177>
6. Божович Л.І. Проблеми формування особистості: Психол. тр. / Під ред. Д.І. Фельдштейна; Акад. освіти, психол.-соц. ун-т. - 3-е вид. Миколаїв: МПСІ ; 2001. 349 с. (Психологи: психол. тр.: В 70 т.). Бібліогр.: С. 342-348. URL: http://elib.gnpbu.ru/textpage/download/html/bookhl=&book=bozhovich_problemy-formirovaniya-lichnosti_2001
7. Бойко Н.О. Формування в учнів потреби в знаннях, як основи їх пізнавального інтересу. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. Харків : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 1998. С. 126-131
8. Взаємодія учня і вчителя у площині проєктної діяльності: матеріали роботи творчої групи педагогів Волинської області // Проєктна діяльність у школі / упорядн. М. Голубенко. Київ: Шкільний світ. С. 38–51.
9. Волощук І. Інтелект як психічний апарат розумної поведінки. Навчання і виховання обдарованої дитини. 2015. Вип. 2. С. 8-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_2_3
10. Галак С. Є. Індивідуальна робота з розвитку творчих здібностей дітей. Шкільний світ. 2000. № 12.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009714>

12. Горячева Е. І. Концепція самореалізації як основа гуманістичної психології. Гуманізація виховання в сучасних умовах. Миколаїв: Думка, 1995. 320 с.
13. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
14. Джава Н. Проблемні методи навчання іноземних мов. Дискусія. Нова педагогічна думка. 2005. № 3. С. 49.
15. Довмантович Н. Г. Проектна діяльність як засіб формування самоосвітньої компетентності. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Випуск 1 (40). С. 92–95. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvuuped_2017_1_24
16. Долинська Л. В. Особистісно-професійне зростання майбутнього вчителя методом керованого інтеріндивідуального навчання. Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. Ювілейний випуск. 2000.
17. Елерс Т. Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху. URL: https://stud.com.ua/17007/menedzhment/metodika_diaagnostiki_osobistosti_motivatsiyu_uspihu_elersa
18. Єрмаков І. Г., Шевцова С. М. Метод проектів у контексті життєвих результатів діяльності учнів. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика : Наук.-метод. посіб. Київ : Департамент, 2008. 520 с.
19. Жерновникова О. А. Підготовка майбутнього вчителя до навчального проектування як психолого-педагогічна проблема. Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. Харків : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. Вип. 49. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&

Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM
=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpkhnpu_ped_2015_49_22

20. Закони України «Про освіту» https://urst.com.ua/act/pro_osvitu

21. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

22. Заглада Л., Шулікін Д. Якщо підтримати перші вияви дитячих талантів, то задатки і схильності з великою ймовірністю переростуть у здібності. Перша вчителька. 2012. №1.

23. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність: підручник. Київ: Вища шк., 2008. 376 с. URL: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/PM_Zyazyun.pdf

24. Ізбаш С. С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Мелітополь, 2007. 290 с.

25. Іллін Є. П. Мотивація і мотиви. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 512 с. (Сходи психології). URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Motyvatyia-i-motyvy-Illin-YE..pdf>

26. Інтелект навчання майбутнього URL: <http://iteach.com.ua/resources/full-time-tuition/m1/>

27. Іонова І. М. Творча самореалізація особистості як психологопедагогічна проблема. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. С. 20–28.

28. Киричук О. Розвиток і самореалізація особистості в умовах освітнього процесу. Київ: Рідна школа, 2002. № 5. С. 28-30.

29. Киричук В. О. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі навчально-виховного процесу: посібник \ За заг. ред. В. О. Киричука. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. 192 с.

30. Китайгородська П. Використання проектних завдань на уроках. ІМВНЗ, 2003. № 5. 110 с.

31. Клепіков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особи: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1996. 295 с.
32. Коберник, О.М. Проектна технологія: можливості застосування в освіті. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/2395/1/Kobernik%20O_%20proektna%20tehnologia.pdf
33. Козяр М. М., Козловська І. М. Науково-педагогічний словник. Львів : СПОЛОМ, 2011. 216 с.
34. Комар Т. В. Методологія проектної діяльності: теоретичний аспект. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницьк, 2013. № 2 (8).
35. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. Київ: Стилос, 2001. 37 с. URL:
36. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
37. Костюк Г. С. Навчання і психічний розвиток учнів. Психологічна наука, вчитель, учень. Київ, 1979. С. 19–32.
38. Коропецька О. М. Психологічні детермінанти самореалізації особистості. Психологія особистості. 2010. № 1.
39. Коростіль Л.А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5229
40. Кульчицька О. Соціальне середовище у розвитку обдарованості. Обдарована дитина. 2007. № 1. С. 25–31.
41. Купенко О. В. Педагогічні проекти: навч. посіб. Суми: СДУ, 2015. 133 с.
42. Левченко Л. С., Іонова І. М. Педагогічні умови творчої самореалізації молодших школярів у навчальній проектній діяльності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 1 (45). С. 163–171.
43. Ловка О. В. Визначення ефективності групової проектної діяльності студентів. 2012.

44. Мацко Л. А., Прищак М. Д. Основи психології та педагогіки : навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2009. 164 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Matsko_Larysa/Osnovy_psykholohii_ta_pedahohiky.pdf
45. Мельничук М. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. Науково-практична конференція «Таланти та елітність». Чернівці 2020. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-tvorchih-zdibnostey-molodshih-shkolyariv-146357.html>
46. Морлей Д. Руссо. Пер. з англ., 2-е вид. М.: Ліброком, 2012. 480 с.
47. Мостова Т. І. Як відгадати генія? Рідна школа. № 11 – 12. Київ, 1992. С. 78–79.
48. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). Житомир: ЖІТІ, 1997. 214 с.
49. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
50. Нікітіна І. В. Динаміка процесу самовизначення особистості в індивідуально-психологічному просторі людини. Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка. Київ, 1998. Вип. 6.
51. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. МОН України, 2016. 40с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainsa-shkola-compressed.pdf>
52. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Т. 3. П-Я. Київ : Вид-во «Аконіт», 2008. 862 с.
53. Овсяна Н. Г. Ресурси Інтернет 2011. № 19-21. С. 47-49.
54. Оліяр М., Курпіта І. Проектна діяльність як чинник формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів. Гірська школа Українських Карпат. № 17 (2017) С. 103 – 107.
55. Орлов Ю.М., Шуригін В.І., Орлова Л.П. Потреба в досягненні URL: <http://um.co.ua/11/11-2/11-27222.html>

56. Орфографічний словник української мови / [укл. С. І. Головащук]. Київ : Довіра, 1999. 989 с.
57. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: АСК, 2001. 256 с.
58. Основи науково-педагогічних досліджень: навчальний посібник П. Аносов, М. В. Елькін, М. М. Головка, А. А Коробченко. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2015. 218 с. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3943/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
59. Павелків Р. В. Загальна психологія: підручник. Кондор, 2009. 576 с. URL: http://library.mdu.edu.ua/Documents/Kondor/Akt_31/zagal_psihol.pdf
60. Паламарчук В. Ф., Барановська О. В. Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи: вектор розвитку. Український педагогічний журнал, 2018. №3. С. 60-66.
61. Пехота О. М., Єрмакова І. П. Основи педагогічних досліджень: від студента до наукової школи : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Іліон, 2011. 340 с.
62. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. Київ : АСК, 2002. 255 с.
63. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник / ред. І. А. Зязюн, О. М. Пехота. Київ : А.С.К., 2003. 240 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/389615.pdf
64. Положення про загальноосвітній заклад: Постанова Кабінету міністрів України від 27.08.2010 № 778. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF#Text>
65. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п#Text>
66. Проектна діяльність учнів початкової школи. наук.-допом. бібліогр.список літ. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ;

уклад. І. П. Сидорук. Електрон. текст. дані. Луцьк, 2019. 35 назв. URL: <http://194.44.187.2/eljournal/1/proektd.pdf>

67. Пріма Р. М., Пріма Д. А. Проектна діяльність учителя початкової школи: теоретичні аспекти. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології, 2020, №3-4 (97-98), С. 237-244.

68. Про освіту 2023 (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

69. Прокопенко І. А. Професійне вигорання педагогів як психологопедагогічна проблема. Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. Наукові записки кафедри педагогіки, (45), 2019. URL: file:///C:/Users/NASA/Downloads/Nzkr_2019_45_9.pdf

70. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : [б.н.в.], 1982. 214 с.

71. <https://samorozvytok.info/content/psychologichnyy-slovyk-za-red-v-i-voytka-1982>

72. Просандеєва Л. Є. Творчість як засіб самореалізації особистості в період дорослішання. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. № 6 (16). 2018. Р. 155-164.

73. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посібник для студ. Вузів. Київ: [б.н.в], 1996. 236 с.

74. Романовська М.Б. Метод проектів у навчальному процесі (методичний посібник) Харків: Веста: Ранок, 2007. 160 с. URL: <https://ktef.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/47/2019/12/metod-proektv-y-navchalnomy-protses-metodichniyi-posbник.pdf>

75. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності: навч. посіб. для молодших школярів. Київ: Освіта, 1996. 192 с.

76. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 10. Харків: Вид. гр. «Основа», 2003. 80 с.

77. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Педагогічні технології творчого розвитку учнів та вчителів. Київ, 2006. С. 170-223. URL:

<https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7585/1/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D0%BE%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87.PDF>

78. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра : Вибрані твори: в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 1. С. 209–400.

79. Сухомлин В. Ф. Проектна діяльність як ефективний засіб розвитку творчих здібностей учнів. Таврійський вісник освіти. 2014. № 1(45). С. 135–141.

80. Сучасні педагогічні технології. Навчально-методичний посібник / Автор укладач Федорчук Е. І. Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2006. С. 57. URL: http://tutor-best.kh.ua/wp-content/uploads/2017/08/Such.ped_.tehnologii.pdf

81. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Пра пор, 2007. 640 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf

82. Тушева В. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. УМО НАПН України. Харків : «Федорко», 2014. 408 с.

83. Чепіль М. М. Педагогічні технології, Київ, «Академвидав», 2012. С. 86.

84. Чепіль М. М. Педагогічні технології. Метод проектів. Київ, «Академвидав», 2012. С. 86-124. URL: <https://academia-pc.com.ua/product/295>

85. Якубова Л. А. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі позакласної роботи загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис ... канд. пед наук : 13.00.07. Миколаїв, 2010. 20 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/aref/20110602000096>

86. Conway R., Kember D., Sivah A. & Wu M. (1993) Peer Assessment of an Individual's Contribution to a Group Project. Assessment and Evaluation in Higher Education, 1993. № 18, С. 45-56.

87. Locke J. An Essay Concerning Human Understanding : abridged and ed. by Kenneth P.Winkler. Indianapolis; Cambridge : Hackett Publishing Company, 1996. 380 с.

88. Rainsbury E. et al. Academic, employer and student collaborative assessment in a work-based cooperative education course //Assessment & Evaluation

in Higher Education. 1998. T. 23. №. 3. C. 313-324. DOI:
<https://doi.org/10.1080/0260293980230307>